

ОПЕРАЦІЙНІ ВИТРАТИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛОГІСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ

© Хлевицька Т.Б., 2005

Розкрито зміст логістичних витрат, їхнє місце і значення в економіці торговельних підприємств. Виявлено особливості взаємозв'язку між логістичними грошовими потоками і логістичними операційними витратами. Запропоновано методику оцінки здатності торговельних підприємств генерувати грошові кошти.

It is opened essence of logistical expenses, their place and value in economy of trade enterprises. It is revealed features of interrelation between logistical cash flow and logistical operational expenses. It is offered to generate a technique of an estimation of ability of trade enterprises money resources.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринкової трансформації економіки України успішний розвиток торгівлі залежить від рівня і якості функціонування її товаропровідних систем, оновлення матеріально-технічної бази торговельних підприємств і складів, впровадження сучасних технологій товароруку в гуртовому і роздрібному сегментах ринку, удосконалення системи управління. Ці процеси потребують осмислення і застосування ефективних методів логістичного управління не тільки товарними та інформаційними потоками, а й фінансовими, бо рух грошей в економічних системах також треба розглядати з позицій потокової парадигми. Гроші в будь-якому втіленні (паперові, монети, електронні) є складовою частиною логістичних потоків у взаємозв'язку з інформацією та післяпродажним сервісом.

Ефективність управління логістичними потоками в торгівлі пов'язана насамперед зі скороченням витрат обігу при високому рівні задоволення попиту споживачів і високій культурі їх обслуговування.

Застосування новітніх форм і методів управління підприємницькою діяльністю спрямовується на отримання максимальних результатів за мінімальних витрат. Вирішення цього завдання через наскрізну оптимізацію логістичних потоків зі збереженням стійкості і адаптивності господарської системи за умов підвищення якості функціонування при мінімальних сукупних витратах становить сутність мети логістики торговельних підприємств. Отже, логістика реалізує основну мету торговельного підприємства – задоволення попиту покупців за мінімальних витрат, що сприяє підвищенню прибутковості торговельної діяльності і створює умови для маневрування в ціновій політиці.

Актуальність поставленої проблеми полягає у встановленні взаємозв'язку між витратами, що виникають при товарорусі, і ефективністю грошових потоків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності і місця логістичних витрат в господарській діяльності підприємств розглядалися в роботах таких учених, як В. Сергеев, Крикавський Є., В. Семенов, Е. Володина, А. Альбеков, В. Федько, О. Митько, З. Каира, А. Лукьянченко, А. Омелянчук та інші [1, с. 69; 2, с. 145; 3, с. 110; 4, с. 29; 5, с. 26]. Проте механізми запровадження логістичних підходів у практику оптимізації грошових потоків поки що не знайшли достатнього висвітлення. Практично не розглядається вплив логістичних витрат на можливості генерування грошових коштів, не кажучи вже про грошові потоки. Оптимізація грошових потоків в системі фінансової діяльності – найменш вивчена складова логістики, хоч кожний матеріальний потік завжди супроводжується фінансовим потоком, який протилежно направлений до матеріального потоку.

Формулювання цілей статті. Ця стаття має за мету розкрити місце логістичних витрат у діяльності торговельних підприємств та оцінити їхній вплив на генерування грошових коштів.

Виклад основного матеріалу. Необхідність виокремлення логістичних витрат як окремого елемента сукупних витрат торговельних підприємств зумовлена важливістю скорочення їхнього рівня як основи підвищення рентабельності логістичних процесів, що формують логістичні потоки.

Логістичні витрати необхідно розглядати у широкому і вузькому значенні. Логістичні витрати у вузькому значення виникають у ході обслуговування товароруху і включаються до складу операційних витрат торговельного підприємства. У широкому розумінні до логістичних витрат, крім логістичних операційних витрат, включається ще й купівельна вартість товаропотоку, яка визначається обсягами грошового потоку, пов'язаного з оплатою постачальникові куплених товарів. Саме такі витрати в літературі з питань логістики отримали назву сукупних (тотальних) логістичних витрат [1, с. 69].

Потреба поглибленого вивчення логістичних витрат в торгівлі вимагає їх класифікації за економічним змістом і за видами господарської діяльності торговельних підприємств загалом і логістичних процесів зокрема.

За економічним змістом логістичні операційні витрати можна розділити на дві групи, а саме витрати живої та уречевленої праці. До першої групи належить заробітна плата працівників, що виконують логістичні операції. Друга група включає витрати, пов'язані з функціонуванням засобів виробництва, які обслуговують товарорух. Така класифікація логістичних витрат дає змогу встановити, скільки живої та уречевленої праці реально витрачається на здійснення логістичних процесів.

Поглибленим варіантом такої класифікації є ресурсний підхід до групування логістичних витрат, запропонований російськими вченими В. Семеновим і Е. Володіною. Згідно з цим підходом в логістичних витратах знаходять відображення витрати трудових ресурсів, що використовуються для виконання логістичних операцій, фінансових ресурсів, авансованих в товарні запаси, а також матеріальних ресурсів у вигляді частини основних фондів, що використовуються в логістичній діяльності [3, с. 109].

За видами господарської діяльності в торгівлі відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку логістичні витрати виникають в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності [6]. Необхідність врахування фінансових витрат як особливого виду логістичних витрат пов'язана з тим, що вони показують вартість боргу підприємства, який виникає при здійсненні логістичної фінансової діяльності. Інвестиційні логістичні витрати виникають при формуванні логістичних необоротних активів, мають форму капітальних вкладень і тому упродовж звичайного операційного циклу або протягом року не враховуються в складі логістичних операційних витрат.

Групування логістичних операційних витрат за видами діяльності потребує виокремлення таких сфер виникнення витрат, як управління логістичною діяльністю, забезпечення фізичного пересування товарів, формування і утримання товарних запасів, підготовка товарів до продажу, продаж, післяпродажний сервіс і утилізація відходів.

Вивчення інформаційної бази щодо витрат обігу показало, що вказане виокремлення логістичних витрат можливе лише за даними первинного бухгалтерського обліку, бо навіть статистична звітність торговельних підприємств дає таку інформацію лише частково. Це утруднює розрахунки логістичних витрат, бо потребує експериментального вибору даних з первинної документації бухгалтерського обліку. Саме таким способом визначалися логістичні витрати 18 досліджених підприємств роздрібної торгівлі Донецької області за 2000–2002 рр. В основу групування цих підприємств покладено обсяг товарообігу як основного (результативного) показника логістичних процесів на мікрорівні та рентабельності власного капіталу як узагальнювального показника ефективності господарської діяльності підприємницьких структур. До першої групи зараховано рентабельні підприємства з річним товарообігом понад 5 млн.грн., а до другої – теж рентабельні з товарообігом, меншим за 5 млн.грн. До третьої групи зараховано підприємства, характерною ознакою яких були коливання рентабельності, а до четвертої – збиткові підприємства. Обсяги товарообігу в третій та четвертій групах підприємств не враховувались,

оскільки в основу групування покладено такий якісний показник, як рентабельність власного капіталу, яка забезпечує привабливість суб'єктів підприємницької діяльності для інвесторів і кредиторів.

Аналіз структури сукупних витрат торговельних підприємств дав змогу виявити і охарактеризувати логістичні витрати (табл. 1).

Розрахунки показали, що найбільш витратомісткою діяльністю торговельних підприємств є логістична: з нею пов'язано більше ніж 90 % сукупних витрат. Коливання частки логістичних витрат в сукупних витратах різних груп підприємств за досліджуваний період було незначним. До того ж обсяги логістичних витрат змінюються прямо пропорційно до витратомісткості товарообігу. У складі логістичних витрат левову частку становлять закупівельні витрати, обсяг яких визначався відповідно до п.9 П(С)БО № 9 "Запаси" як сума вхідної вартості товаропотоку [7].

Визначення логістичних операційних витрат дало змогу розрахувати рентабельність і прибуток від логістичної операційної діяльності. Прибуток від логістичної операційної діяльності розглядався як прибуток тільки від реалізації товарів.

Таблиця 1

Аналіз структури сукупних витрат торговельних підприємств

Група підприємств	Сукупні витрати, тис.грн.			Питома вага витрат, %								
				сукупні логістичні			з них витрати на закупівлю			нелогістичні операційні		
	2000 р.	2001 р.	2002 р.				2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
I	7832,6	10147,3	10036,2	94,4	94,8	94,4	83,7	84,8	83,2	5,6	5,2	5,6
II	1429,0	1431,2	1386,5	95,7	93,4	92,5	87,5	88,2	86,4	4,3	6,6	7,5
III	2028,9	2435,6	1816,3	92,9	94,1	93,9	90,2	91,7	88,4	7,1	5,9	6,1
IV	2902,7	2441,6	1939,3	95,2	94,2	91,6	85,6	82,1	78,8	4,8	5,8	8,4

Примітка. Розраховано за звітними даними бухгалтерського обліку досліджуваних підприємств Донецької області

Враховуючи, що витрати, пов'язані із утриманням торговельних і складських приміщень, зданих в оренду, повинні відшкодовуватися за рахунок отриманої орендної плати, а також те, що інші операційні доходи за своїм характером не є логістичними, було визначено обсяг реального прибутку від логістичної операційної діяльності, який відрізняється від фактичного. Використання показників прибутку, відображеного у звітності підприємств, і прибутку, розрахованого від логістичної операційної діяльності дало змогу оцінити рентабельність логістичної діяльності, яка визначалася як відношення прибутку до товарообігу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка рентабельності логістичної діяльності торговельних підприємств за 2000–2002 рр.

Група підприємств	Рентабельність фактична, %			Рентабельність розрахункова, %		
	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
I	2,73	1,47	-1,46	4,31	3,05	1,84
II	1,57	0,20	-0,85	2,03	1,11	0,35
III	4,52	-4,16	-5,74	4,58	-4,02	-5,18
IV	-4,32	-6,23	-9,18	-3,32	-5,22	-7,31

З наведених даних видно, що реальний рівень рентабельності логістичної діяльності усіх досліджених підприємств виявився вищим від фактичного, а збитковості – нижчим, але тенденція до скорочення реальної рентабельності логістичної діяльності і підвищення збитковості відповідає тенденції змін фактичного рівня рентабельності (збитковості).

Для виокремлення логістичного прибутку та рентабельності логістичної діяльності торговельних підприємств необхідно враховувати тільки ті витрати, що реально відносяться до товароруку. Це забезпечить реальну оцінку як операційних витрат і прибутку від логістичної діяльності, так і логістичного операційного грошового потоку та створить підґрунтя для використання методів теорії “точки беззбитковості” (“директ-костинг”) при визначенні мінімальних обсягів товарообігу, які забезпечать беззбитковість логістичної діяльності [5, с. 440; 8, с. 113; 9, с. 454].

Для використання теорії “директ-костинг” в системі логістичного управління діяльністю досліджуваних підприємств виконано розрахунки постійних і змінних логістичних операційних витрат (табл. 3). Отримані результати використано також для аналізу достатності товарообігу та валового доходу для забезпечення рентабельності логістичної діяльності досліджуваних підприємств.

Таблиця 3

Розрахунки видів логістичних операційних витрат торговельних підприємств

Група підприємств	Логістичні операційні витрати, тис.грн.			Питома вага витрат, %					
				умовно-постійні			умовно-змінні		
	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
I	1095,3	1317,5	1264,5	64,0	64,6	62,1	36,0	35,4	37,9
II	165,7	145,6	158,1	58,0	49,6	49,5	42,0	50,9	50,8
III	183,4	182,0	182,9	51,9	61,7	55,8	48,1	38,3	44,2
IV	374,0	385,0	337,7	58,0	57,6	55,7	42,0	42,4	44,3

Аналіз структури логістичних операційних витрат дослідженої сукупності торговельних підприємств дає змогу характеризувати її як доволі стійку, в якій умовно-постійні витрати перевищують умовно-змінні. Основною причиною такої ситуації є зростання тарифів на обслуговування логістичних потоків, насамперед таких, як утримання логістичних необоротних активів (витрати на опалення і електроенергію логістичних торговельних і складських приміщень), оплата праці за тарифними ставками та посадовими окладами з урахуванням законодавчо встановлених надбавок та доплат працівникам, зайнятим логістичною діяльністю. Виняток становили рентабельні підприємства другої групи, в яких питома вага змінних логістичних витрат протягом 2001–2002 рр. була вищою, ніж постійних.

Вивчення структури логістичних операційних витрат, враховуючи теорію “директ-костинг”, допоможе оцінити обсяг витрат, логістична оптимізація яких дасть змогу підприємствам збільшити “зону безпеки” господарської діяльності.

Склад і рівень операційних витрат вважаються одними з найвагоміших внутрішніх чинників, що впливають на обсяг вихідного логістичного операційного грошового потоку [12, с. 575; 13, с. 135]. Оскільки реалізація товарів забезпечує логістичний операційний грошовий потік, а сукупні витрати, зокрема й операційні, є основним напрямком використання грошових коштів, то аналіз динаміки товарообігу порівняно зі змінами рівня операційних витрат може бути використано для оцінки здатності торговельних підприємств генерувати грошові кошти. Для цього були розраховані темпи зміни товарообігу, рівня операційних витрат загалом і в розрізі логістичних і нелогістичних витрат дослідженої сукупності підприємств (табл. 4).

Здатність генерувати позитивний логістичний операційний грошовий потік визнавалася за умов, які виражаються наведеним співвідношенням між темпами зростання товарообігу ($T_{т/о}$), рівня операційних витрат ($T_{пов}$) та рівня логістичних операційних витрат ($T_{рлов}$):

$$T_{т/о} > T_{пов} > T_{рлов} \quad (1)$$

Оцінка здатності торговельних підприємств генерувати грошові кошти

Група підприємств	Темп зростання, %							
	товарообігу		рівня операційних витрат		зокрема			
					логістичних		нелогістичних	
	2001 р.	2002 р.	2001 р.	2002 р.	2001 р.	2002 р.	2001 р.	2002 р.
I	127,7	95,7	94,9	113,1	95,1	113,4	94,2	112,3
II	98,6	95,7	110,3	115,1	93,3	115,5	158,2	114,6
III	108,5	73,1	93,7	126,5	94,7	142,1	92,4	106,0
IV	82,3	77,3	125,4	126,0	125,5	118,0	125,2	149,2

Причому здатність генерувати грошові кошти можна вважати задовільною за умов, що темпи зростання товарообігу перевищують тільки темпи зростання операційних витрат:

$$T_{\text{Т/о}} > T_{\text{Ров}} < T_{\text{Рлов}} \quad (2)$$

Незадовільна здатність генерувати грошові кошти характеризується відставанням темпів росту товарообігу від темпів росту рівня операційних і рівня логістичних операційних витрат:

$$T_{\text{Т/о}} < T_{\text{Ров}} > T_{\text{Рлов}} \text{ та } T_{\text{Т/о}} < T_{\text{Ров}} < T_{\text{Рлов}} \quad (3)$$

Виконані розрахунки дають змогу стверджувати: здатність генерувати грошові кошти упродовж 2000–2002 рр. на досліджуваних підприємствах різко знизилася, про що свідчить тенденція до випереджувального зростання рівня логістичних витрат відносно товарообігу.

Висновки. Отже, систематизація логістичних витрат, групування їх за економічними елементами і однорідністю логістичних процесів дають змогу забезпечити цілеспрямоване управління ними логістичною службою торговельних підприємств на основі логістичного перспективного, поточного та оперативного планування. Крім того, розширяться можливості поглибленого аналізу і контролю за витратами окремих логістичних процесів і оцінки економічної ефективності різноманітних варіантів організації товароруку. Ефективність управління логістичними витратами сприятиме створенню умов для логістичної оптимізації грошових потоків. Саме створення механізмів оптимізації грошових потоків становить основний напрямок подальших наукових досліджень.

1. Сергеев В.И. *Логистика в бизнесе: Учебник.* – М., 2001. 2. Крикавський Є.В. *Логістика підприємства.* – Львів, 1996. 3. Семенов В., Володина Е. *Эффективность логистических систем // Маркетинг.* – 2000. – №2. – С.107–114. 4. Альбеков А.У., Федько В.П., Митько О.А. *Логистика коммерции.* – Ростов-на-Дону, 2001. 5. Каира З.С., Лукьянченко А.А., Омелянчук А.И. *Основы логистики.* – Донецьк, 2003. 6. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 4 “Звіт про рух грошових коштів”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 № 87.* 7. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 “Запаси”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 р. №246 // Баланс.* – 2000. – №8. – С.35–37. 8. Бланк И.А. *Управление прибылью.* – К., 1998. 9. Мазараки А.А. та ін. *Економіка торговельного підприємства / Під ред. проф. Н.М.Ушакової.* – К., 1999.